

**Клімова Галина Павлівна**, доктор філософських наук, професор,  
професор кафедри соціології та політології Національного юридичного  
університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна  
e-mail: klimova55@gmail.com  
ORCID ID: 0000-0002-6533-199X

## ФЕНОМЕН ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ДИСКУРС

*Стаття присвячена аналізу поняття «політична культура». Розглядаються теоретико-методологічні підходи до визначення сутності політичної культури. Наданий порівняльний аналіз концепцій політичної культури вітчизняних і зарубіжних учених. Особлива увага приділяється дослідженню типології політичної культури. Автор докладно розглядає типи політичної культури класиків політологічного співтовариства Г. Алмонда і С. Верби, а також класифікації У. Розенбаума, Є. Вятра і деяких інших учених.*

**Ключові слова:** політична культура, політична орієнтація, структура політичної культури, політична свідомість, політична поведінка, типологія політичної культури, політичний процес.

**Постановка проблеми.** Формування в Україні правової держави та громадянського суспільства багато в чому зумовлене станом політичної культури, яка постає як важливий компонент соціокультурного образу нації та одночасно як структурний елемент політичної системи держави, що зумовлює характер взаємодії держави та громадян, держави та інститутів народовладдя. Політична культура забезпечує цілісність та інтегрованість суспільної свідомості, надає особистості основні принципи її політичної поведінки. Це надзвичайно актуалізує вивчення феномену політичної культури, яка є мірилом політичної зрілості держави і всього суспільства.

**Аналіз наукових досліджень та публікацій.** Вивчення політичної культури належить до сфери наукових інтересів українських і зарубіжних науковців. Серед сучасних вітчизняних дослідників, які займаються як загально-теоретичними питаннями політичної культури, так і аналізом стану політичної культури України, слід відзначити В. Бебика, М. Головатого, Л. Городенко, М. Дмитренко, Л. Нагорну, В. Ребкало, Н. Репіну, О. Рудакевича, О. Стегнія, М. Требіна, Б. Цимбалістого та ін. [1–10]. Вагомий внесок у теоретичну розробку ідей політичної культури внесли також і зарубіжні вчені, серед яких

Г. Алмонд, С. Верба, Є. Вятр, Р. Джекман, Л. Діттмер, Р. Елліс, Р. Лейн, Дж. Лоренц, І. Люстік, С. Маєрс, Р. Міллер, Д. Міодовнік, В. Мішлер, М. Нойман, З. Павлович, Л. Пай, С. Патеман, Д. Поллак, В. Рейзінгер, У. Розенбаум, Т. Сакамото, Р. Такер, Х. Такікава, Б. Тодосієвич, Дж. Томсон, С. Уелч, Д. Фукс, С. Шнейдер та ін. [11–28]. Незважаючи на те, що дослідженню різноманітних аспектів політичної культури присвячено чимало наукових праць, на сьогодні все ще залишається дискусійними низка питань, які необхідно постійно осмислювати.

**Формування цілей.** Метою статті є дослідження сутності і структури політичної культури, розгляд особливостей її типології.

**Вклад основного матеріалу.** Політична культура – досить складне, багатогранне, глибоке за змістом явище, яке має свою історію дослідження [29, с. 301–305]. Вияви феномену політичної культури були відомі ще мислителям Античності. Судження про цінності, настрої, що впливають на політику, дії влади, зустрічаються у Конфуція, Сократа, Платона, Сенеки, Арістотеля [30, с. 45]. Політична культура розумілася ними як норма поведінки. Традиції античної політичної думки продовжили римські філософи. Так, Полібій переробив і доопрацював принципи правової та політичної філософії Арістотеля відповідно до реалій Давнього Риму [11, с. 10]. Цицерон розробив концепцію природного права, тобто права, що засноване на природі речей. У Давньому Римі діяли закони, що припускали ступінь свободи громадян, гарантували невтручання держави в їх приватні справи. У цьому сенсі політична культура Давнього Риму була прообразом сучасної західної політичної культури.

У Новий час, коли в європейських державах були встановлені конституційні форми правління, разом з ними був встановлений і новий тип політичної культури. На думку Т. Гоббса, головною рисою людини є прагнення до панування. Філософ стверджував, що суверенна влада держави позбавляє суспільство від хаосу і насилля, запобігає *bellum omnium contra omnes* (лат. – війни всіх проти всіх). Д. Локк вважав, що будь-який легітимний уряд ґрунтується на згоді громадян у цілях захисту особистої свободи і приватної власності передоручити державній владі свої природні права. Мислителі Відродження (Н. Макіавеллі, М. Монтень), європейські просвітники намагалися усвідомити залежність між реальною політикою та уявленнями про цінності, традиції, норми моралі в суб'єктів – особистостей, соціальних груп і спільнот. Вони використовували поняття цінностей і почуттів для пояснення як упорядкованості, так і змін у політичних процесах.

Саме ж поняття «політична культура» як суб'єктивний вимір політики було введено в науковий обіг лише в XVIII ст. німецьким мислителем Й. Гердером. І включно до середини XX ст. політична культура розглядалася, швидше, на рівні світоглядного універсалізму, аніж у її конкретних формах і виявах.

Завдяки зусиллям Г. Алмонда, С. Верби, Л. Пая, Д. Каванаха та інших дослідників були розроблені теоретичні основи для розгляду політичної культури [31, с. 152–155].

У сучасній науковій літературі через множинність вияву політичної культури, що не дозволяє сформулювати її однозначні характеристики, є більш 50-ти визначень цього феномену, дискусії навколо якого до сьогодні не припиняються ані серед вітчизняних, ані серед зарубіжних учених. У цьому зв'язку для розуміння змісту політичної культури треба керуватися, на наш погляд, певними концептуальними побудовами.

У політичній науці склалися три основні теоретико-методологічні підходи до визначення сутності політичної культури.

Першим з них, у тому числі і за часом появи, є орієнтаційний підхід, який за своєю сутністю зводить політичну культуру до сфери політичної свідомості (Г. Алмонд, С. Верба, Л. Пай, Дж. Пауелл та ін.). У своїй роботі «Громадянська культура: політичні установки і демократія у п'яти країнах» Г. Алмонд і С. Верба, спираючись на загальне розуміння культури, визначають її як *«психологічна орієнтація по відношенню до соціальних об'єктів»* [11, с. 29], тому «термін “політична культура”» відсилає саме до політичних орієнтацій – установок по відношенню до політичної системи і різних її частин, а також до установок по відношенню до ролі власного “я” в політичній системі» [11, с. 28]. У наведеній дефініції можна виділити дві характерні особливості. По-перше, політична культура є сукупністю орієнтації на політичну діяльність. Це ще не сама діяльність, а лише суб'єктивна установка на неї, яка задає індивіду певний тип поведінки, необхідний для досягнення поставлених цілей, але зумовлює вибір спрямованості діяльності. По-друге, політична культура визначається як сукупність орієнтацій, у яку включені знання про політичну систему, її ролі, функції, рішення і дії, можливості й способи впливу на прийняття політичних рішень (когнітивні орієнтації); почуття щодо політичної системи, її ролей і функцій, а також щодо політичних діячів, що їх виконують (емоційні орієнтації); судження, думки й уявлення про політичну систему, її ролі й функції, що складаються з комбінацій ціннісних стандартів, інформації та емоцій (оцінювальні орієнтації) [11, с. 30]. Причому ці орієнтації характеризуються вченими не просто як проєкція з боку первинної соціалізації, а передусім як результат опрацювання раціонального ставлення до політики під час набуття та засвоєння політичного досвіду (вторинна соціалізація). Разом з орієнтаціями на політичну систему Г. Алмонд і С. Верба виокремлюють також орієнтації на структури «входу» в політичну систему і «виходу» з неї, а також орієнтації індивіда стосовно свого місця в політичному процесі й можливості політичної участі.

Орієнтації щодо політичної системи виявляють такі риси політичної культури, як патріотизм або відчуження, наявність або відсутність національної

гордості, характер загальнонаціональних цінностей, державної ідентичності. Орієнтації стосовно компонентів політичної системи дозволяють оцінити ставлення громадян до конкретних політичних структур і їх функцій – виконавчої та законодавчої влади, бюрократії, політичних партій. А орієнтації щодо «себе як актора політичної системи» розкривають «відчуття особистої компетентності громадян перед обличчям політичної системи», показують стан і тип політичного індивіда, його готовність узяти участь у політичному процесі.

Дослідження політичних орієнтацій як структурних елементів політичної культури було продовжено американським дослідником У. Розенбаумом. Він виокремив три типи орієнтацій щодо політичних об'єктів: 1) орієнтації стосовно інститутів державного управління, що включає в себе задоволення (чи незадоволення) інститутами державної влади, довіру або недовіру їм, оцінку й реакцію на конкретні політичні рішення, уявлення про ефективну державну політику; 2) орієнтації щодо «інших» у політичній системі, у зміст яких входить політична ідентифікація громадян, готовність співпрацювати з іншими групами або навпаки, а також установки стосовно «правил політичної гри», прав і обов'язків учасників політичного процесу; 3) орієнтації щодо своєї власної політичної діяльності, що включає в себе політичну компетентність (орієнтації щодо політичної активності) і дієвість (уявлення про важливість громадянської активності) [25, р. 151].

Але треба зауважити, що представники орієнтаційного підходу до розгляду політичної культури залишають поза її змістом елементи політичної поведінки, які стали предметом спеціального аналізу в працях низки вчених (Р. Такер, Є. Вятр, Д. Пол та ін.), які вважають, що поруч зі «зразками» політичної свідомості до політичної культури обов'язково повинні бути віднесені і «зразки» політичної поведінки. Далеко не все в людській діяльності фіксується і контролюється свідомістю. Це значить, що не всі моделі поведінки індивідів і соціальних груп можна вивести з моделей їх свідомості. Найкраще подібну позицію було викладено відомим політологом Р. Такером: «Культура – це значний спосіб життя суспільства, що включає як прийняті способи мислення, а також переконання, так і прийняті зразки поведінки. Політична культура – це ті елементи культури, які мають відношення до управління і політики» [32, р. 190–191].

Третій теоретико-методологічний підхід до аналізу політичної культури знаходить відбиття в працях таких зарубіжних учених, як І. Шапіро, П. Шаран та ін. У цих працях політична культура трактується як спосіб, стиль політичної діяльності, як система поведінкових цінностей, своєрідних «духовних кодів» поведінки індивідів у політичній сфері, які свідчать про ступені вільного засвоєння ними загальноприйнятих норм і традицій державного життя, про

поєднання в їх повсякденній діяльності стандартних і творчих прийомів здійснення своїх прав і обов'язків.

У працях вітчизняних науковців також є розбіжності в трактуванні політичної культури. Так, В. Бебик, М. Головатий, В. Ребкало та інші визначають політичну культуру як особливий різновид культури, спосіб духовно-практичної діяльності та відносин, що відображають, закріплюють і реалізують головні національні цінності й інтереси, формують політичні погляди та навички участі громадян у суспільно-політичному житті.

Ще одна група вчених (Н. Паніна, Ю. Пахомов та ін.) вважає, що політична культура – це сукупність поглядів, переконань, орієнтацій і зразків поведінки, що визначають ставлення людей до політичної сфери життя суспільства, рівень і сформованість їхньої політичної активності.

Інші фахівці, наприклад Б. Цимбалістий, розглядають політичну культуру як систему історично зумовлених, відносно сталих і репрезентованих переконань та настанов свідомості та моделей поведінки індивідів і соціальних груп, а також моделей функціонування політичних інститутів.

Слід зауважити, що сьогодні поняття політичної культури все більше збагачується сенсами, похідними від «культури» як надприродної реальності, що виражає цілісність життєвих виявів суспільства. З огляду на це політична культура виступає як політичний вимір культурного середовища, як характеристика свідомості й поведінки окремих індивідів і соціальних груп, як показник цивілізаційного розвитку.

У зв'язку з цим політичну культуру можна трактувати як частину загальної культури й успадкування, що включає історично сформовану сукупність політичних знань, ціннісних орієнтацій, зразків поведінки соціального суб'єкта (індивіда, соціальної групи, суспільства в цілому) і їх реалізацію в певній системі політичних відносин і політичної діяльності. Таке розуміння політичної культури дозволяє виокремити в ній, як стверджує Н. Семке, три основні складові: 1) нормативний елемент (накопичений політичний досвід); 2) ціннісний елемент (політична свідомість); 3) поведінковий елемент (моделі політичної поведінки) [33, с. 55].

Основу розвитку політичної культури становить політичний досвід, який «накопичується протягом історичного розвитку суспільства і відображається в моральних і релігійних нормах, в існуючих політичних звичаях, традиціях, в історичних, наукових та літературних пам'ятках. Стереотипи, міфи і символи також являються носіями політичного досвіду. Цей досвід в більшій або меншій мірі засвоюється людьми в процесі їх політичної соціалізації. На основі історичного досвіду багатьох поколінь формується політична свідомість людей» [33, с. 55].

Політична свідомість – це різноманітні уявлення людей про політику і політичні відносини. Вона виступає як ціннісно-нормативна матриця і джерело

уявлень політичного життя. Політична свідомість включає політичні мотиви, потреби, інтереси, цінності, оцінки, орієнтації, установки, переконання, ідеї, концепції, теорії. Вона додає межі самоорганізації політичного суб'єкта й обумовлює способи і форми його діяльності в політичній сфері. Політична свідомість виявляється у ставленні окремого індивіда або будь-якої соціальної групи до процесів, що відбуваються в політичному житті країни, до політичних партій, рухів, різноманітних політичних інститутів.

Що ж стосується політичної поведінки як невід'ємного компонента політичної культури, то вона представляє собою сукупність реакцій соціальних суб'єктів (особистостей, соціальних груп і спільнот тощо) на діяльність політичної системи [34, с. 275–276]. Вона включає в себе політичну участь (ортодоксальну, неортодоксальну, політичний злочин) й абсентеїзм. У цьому зв'язку О. Шестопал цілком справедливо стверджує, що «загалом в політичній науці в поняття «політична поведінка» включають і дії окремих учасників, і масові акції, активність організованих суб'єктів влади, і стихійні дії натовпу, акції на підтримку системи, і проти неї. Більше того, голосування «проти» або неявка на вибори також трактуються як форми політичної поведінки» [35, с. 160–161].

Теоретико-методологічний аналіз політичної культури потребує звернення до розгляду типології цього феномену.

Одним з перших цю проблему почав аналізувати Г. Алмонд, який у статті «Порівняльний аналіз політичних систем» виокремив два типи демократичних режимів, що різняться особливостями політичної культури і рольової структури: стабільні англо-американські й нестабільні європейські континентальні системи. Перші характеризуються гомогенною і світською політичною культурою. Більшість учасників поділяє базові ідеї системи і шляхи їх досягнення, що створює умови для досягнення громадянського консенсусу. Другим системам притаманна різнорідна і поляризована політична культура. Через це в суспільстві відсутня стійка злагода стосовно базових пріоритетів [36, р. 398–399, 407].

Ступінь згоди між членами суспільства щодо владних структур і фундаментальних цінностей поклав в основу своєї типології політичної культури й У. Розенбаум. На основі вказаного критерію він виділив фрагментарну (відбиває роз'єднаність і конфліктність політичного життя) й інтегровану (характеризується згодою і кооперацією різних суспільних сил) політичну культуру [25, р. 61].

Цей напрям типології політичних культур продовжив Д. Каванах. Відповідно до форм зв'язку між різними компонентами політичної культури вчений веде розмову про такі її види, як гомогенна (єдина), фрагментарна (конфліктна), змішана (різнорідна, неофіційна) і штучно гомогенна підданська [37, р. 10–12].

Найбільшу популярність і наукове застосування отримала класифікація політичних культур, що була запропонована Г. Алмондом і С. Вербою. Як критерій типології політичних культур був виокремлений рівень «частотності різноманітних видів когнітивних, емоційних і оцінювальних орієнтацій на політичну систему». На цій підставі були виділені чисті типи політичних культур: парохіальна, підданська і учасницька.

Парохіальна політична культура в найбільшому ступені характерна для простих, традиційних систем. У сучасних же політичних системах цей тип політичної культури виражається передусім через відсутність у населення інтересу до політики, до існуючої політичної системи, до необхідності участі в політичному житті, у відсутності навичок політичної діяльності [11, с. 34–35].

Підданська політична культура характеризується високою частотою позитивних орієнтацій на інституціонально і функціонально диференційовану політичну систему та її «виходи», але орієнтації на «вхід» і власну активну роль наближені до нуля. Громадянин повністю підпорядкований законам і владі. По суті, це пасивне ставлення до політики, що притаманне централізованим авторитарним системам [11, с. 35–36].

Учасницька політична культура передбачає, що члени суспільства позитивно зорієнтовані на систему в цілому та її різноманітні аспекти («входи» і «виходи») і схильні виявляти активність у політиці. Пересічна людина тут практична релевантна і компетентна, стає свідомим, активним і лояльним учасником політичного процесу. Ця культура співвідноситься з демократичною політичною структурою [11, с. 36].

Поруч із трьома чистими типами політичної культури автори виокремили ще три типи системно змішаних політичних культур: 1) парохіально-підданську, 2) піддансько-учасницьку і 3) парохіально-учасницьку культуру [11, с. 41–47]. Специфічне поєднання парохіальних, підданських і учасницьких орієнтацій породжує, на їхню думку, особливу громадянську культуру, що забезпечує якісне й ефективне функціонування демократичних політичних систем [11, с. 51–52].

Надалі (в 1990-ті рр.) концепція громадянської культури отримала розробку у працях голландських учених Ф. Х'юнкса і Ф. Хікспурса [38]. Удосконалюючи типологію культур, розроблену Г. Алмондом і С. Вербою, вони виокремили дві групи політичних культур – пасивні (парохіальна, підданська, спостерігачів) і активні (протестна, клієнтська, громадянська, автономна, партисипативна (участі), громадянська партисипативна) [38, р. 72–75].

Як емпіричні індикатори названих типів були виділені рівень суб'єктивного інтересу індивідів до політики як про- або антисистемної орієнтації, політична довіра до державних інститутів, оцінка можливостей особистої участі

в політичному житті і впливу на політику як установку стосовно індивідуальної політичної активності. Індивіди, що орієнтуються на тип пасивних культур, не усвідомлюють можливості свого впливу на політику і не хочуть брати в ній участі. І, навпаки, індивіди, що орієнтуються на активні типи політичних культур, переконані у своїй можливості впливу на політичні процеси і бажають брати активну участь у політичних акціях. Отже, основними рисами громадянської культури називалися наявність у її носіїв помірного (середнього) суб'єктивного політичного інтересу, високий рівень довіри до політичних інститутів і високі очікування від власної політичної активності. Фактично громадянська культура, як і в теорії Г. Алмонда і С. Верби, є моделлю деякого усередненого типу активістської культури, характерної для демократичних систем.

На сучасному етапі розвитку в Україні, на жаль, сформувалася вкрай складна ситуація щодо усвідомлення основ політичної культури та значущості соціально-політичних перетворень. Найзагрозливішими реаліями сьогодення стають не тільки неповага до владних структур, державних і політичних діячів, а й повне небажання брати участь у вирішенні багатьох соціальних проблем, формування абсолютно пасивного типу політичної культури, що, у свою чергу, загрожує посиленням деструктивних та конфліктних взаємовідносин у системі суспільного буття, негативно впливає на мотиваційно-потребову складову політичної активності.

**Висновки.** Політична культура характеризує ступінь і якість політичної свідомості й політичної участі людей у вирішенні державних і суспільних справ, а також ідеологічних світоглядних аспектів духовного життя суспільства в конкретний історичний період його існування та розвитку.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Бсбик В. М., Головатий М. Ф., Рсбкало В. А. Політична культура сучасної молоді. Київ: А. Л. Д., 1996. 112 с.
2. Городенко Л. М. Політична культура: до визначення поняття. *Українське журналісткознавство*. 2014. Вип. 15. С. 19–25.
3. Дмитренко М. А. Формування політичної культури суспільства в трансформаційний період: монографія. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2006. 192 с.
4. Нагорна Л. П. Політична культура українського народу: історична ретроспектива і сучасні реалії. Київ: Стиль, 1998. 278 с.
5. Правова і політична культура українського соціуму за умов модернізації політико-правового життя: монографія / О. О. Безрук, Л. М. Герасіна, І. В. Головка та ін.; за ред. М. П. Требіна. Харків: Право, 2016. 560 с.



6. Рєпіна Н. Політична культура XXI століття: тренди і виклики. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса*. 2012. Вип. 6. С. 444–455.
7. Рудакевич О. Політична культура як об'єкт дослідження в умовах національного відродження. *Політичний менеджмент*. 2012. № 3. С. 127–135.
8. Стегній О. Типи політичної культури регіональних спільнот України. *Вісник Львівського університету. Серія Соціологія*. 2008. Вип. 2. С. 32–56.
9. Требін М. П. Політична культура владної еліти України в умовах розбудови демократичної правової держави. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: зб. наук. праць / за ред. Л. Л. Товажнянського, О. Г. Романовського*. Харків: НТУ «ХПІ», 2010. Вип. 26(30). С. 110–118.
10. Цимбалістий Б. Політична культура українців. *Сучасність*. 1994. № 4. С. 79–80.
11. Алмонд Г., Верба С. Гражданская культура: политические установки и демократия в пяти странах / пер. с англ. Е. Генделя. Москва: Мысль, 2014. 500 с.
12. Dittmer L. Political Culture and Political Symbolism: Toward a Theoretical Synthesis. *World Politics*. 1977. Vol. 29, No. 4. P. 552–583.
13. Ellis R. *American Political Cultures*. New York: Oxford University Press, 1993. xiii, 251 p.
14. Fuchs D. The political culture paradigm. *The Oxford Handbook of Political Behavior* / edited by Russell J. Dalton and Hans-Dieter Klingemann. Oxford; New York: Oxford University Press, 2007. URL: <https://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780199270125.001.0001/oxfordhb-9780199270125-e-009> (accessed: 20.03.2020).
15. Jackman R. W., Miller R. A. The Poverty of Political Culture. *American Journal of Political Science*. 1996. Vol. 40, No. 3. P. 697–716.
16. Lane R. Political culture: residual category or general theory? *Comparative Political Studies*. 1992. Vol. 25, Issue 3. P. 362–387.
17. Lorenz J., Neumann M. Opinion dynamics and collective decisions. *Advances in Complex Systems*. 2018. Vol. 21, No. 06/07. URL: <https://doi.org/10.1142/S0219525918020022> (accessed: 20.03.2020).
18. Lustick I. S., Miodownik D. When do institutions suddenly collapse? Zones of knowledge and the likelihood of political cascades. *Quality & Quantity*. 2019. URL: <https://doi.org/10.1007/s11135-019-00883-9> (accessed: 20.03.2020).
19. Macrz S. F., Schneider C. Q. Comparing public communication in democracies and autocracies: automated text analyses of speeches by heads of government. *Quality & Quantity*. 2019. URL: <https://doi.org/10.1007/s11135-019-00885-7> (accessed: 20.03.2020).
20. Mishler W., Pollack D. On culture, thick and thin: toward a neo-cultural synthesis. *Political Culture in Post-Communist Europe: Attitudes in New Democracies* / edited by Detlef Pollack ... [et al.]. Aldershot: Ashgate, 2003. P. 237–256.
21. Pateman C. Political culture, political structure and political change. *British Journal of Political Science*. 1971. Vol. 1, Issue 3. P. 291–305.

22. Pavlović Z., Todosijević B. Global cultural zones the empirical way: value structure of cultural zones and their relationship with democracy and the communist past. *Quality & Quantity*. 2019. URL: <https://doi.org/10.1007/s11135-019-00861-1> (accessed: 20.03.2020).
23. Pye L. W. Culture and political science: problems in the evaluation of the concept of political culture. *The Idea of Culture in the Social Sciences* / Edited by Louis Schneider & Charles M. Bonjean. Cambridge [Eng. J]: University Press, 1973. P. 65–76.
24. Reisinger W. H. The renaissance of a rubric: political culture as concept and theory. *International Journal of Public Opinion Research*. 1995. Vol. 7, No. 4. P. 328–352.
25. Rosenbaum W. Political Culture (Basic Concepts in Political Science). New York: Praeger, 1975. ix, 181 p.
26. Takikawa H., Sakamoto T. The moral – emotional foundations of political discourse: a comparative analysis of the speech records of the U. S. and the Japanese legislatures. *Quality & Quantity*. 2019. URL: <https://doi.org/10.1007/s11135-019-00912-7> (accessed: 20.03.2020).
27. Voinea C. Political Culture and Covalent Bonding. A Conceptual Model of Political Culture Change. *European Quarterly of Political Attitudes and Mentalities*. 2015. Vol. 4, No 1. URL: [https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract\\_id=2556161](https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2556161) (accessed: 20.03.2020).
28. Welch S. The Theory of Political Culture. Oxford: Oxford University Press, 2013. xii, 287 p.
29. Політологія: підручник / М. П. Требін, Л. М. Герасіна, І. О. Поліщук та ін.; за ред. М. П. Требіна. Харків: Право, 2013. 416 с.
30. Аристотель. Политика. Афинская полития / предисл. Е. И. Темнова. Москва: Мысль, 1997. 458 с.
31. Требін М. П. Феномен політичної культури в політико-правовому житті суспільства. *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2012. Вип. 2 (12). С. 151–165.
32. Tucker R. C. Sovietology and Russian History. *Post-Soviet Affairs*. 1992. Vol. 8, Issue 3. P. 175–196.
33. Семке Н. М. Особливості політичної культури сучасної України. *Вісник НТУ «ХПИ»*. 2016. №40. (1212). С. 54–57.
34. Політологія: енциклопедичний словник / [В. М. Денисенко, Л. Я. Угрин, Н. М. Хома]; за ред. д-ра філос. наук, проф. В. П. Мельника. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 406 с.
35. Шестопал Е. Б. Политическая психология. Москва: ИНФРА-М, 2002. 448 с.
36. Almond G. A. Comparative Political System. *The Journal of Politics*. 1956. Vol. 18, No. 3. P. 391–409.
37. Kavanagh D. Political Science and Political Behavior. London; Boston: Allen & Unwin, 1983. xiv, 225 p.
38. Heunks F., Hiksloops F. Political culture 1960–1990. *Values in Western Societies* / Ed. by R. de Moor. Tilburg: Tilburg University Press, 1995. P. 51–81.

## REFERENCES

1. Bebyk, V. M., Holovaty, M. F. & Rebkalo, V. A. (1996). *Politychna kultura suchasnoi molodi* (Political culture of modern youth). Kyiv: A. L. D. [in Ukrainian].
2. Horodenko, L. M. (2014). *Politychna kultura: do vyznachennia poniat* (Political culture: to define concepts). *Ukrainske zhurnalistykoznavstvo / Ukrainian Journalism*, 15, 19–25 [in Ukrainian].
3. Dmytrenko, M. A. (2006) *Formuvannia politychnoi kultury suspilstva v transformatsiyni period* (Formation of political culture of society in the transformation period): monohrafiia. Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova [in Ukrainian].
4. Nahorna, L. P. (1998). *Politychna kultura ukraïnskoho narodu: istorychna retrospektyva i suchasni realii* (Political culture of the Ukrainian people: historical retrospective and contemporary realities). Kyiv: Styl [in Ukrainian].
5. Trebin, M. P. (Ed.) (2016). *Pravova i politychna kultura ukraïnskoho sotsiumu za umov modernizatsii polityko-pravovoho zhyttia* (Legal and political culture of Ukrainian society under conditions of modernization of political and legal life): monohrafiia / O. O. Bezruk, L. M. Herasina, I. V. Holovko ta in. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
6. Riepina, N. (2012). *Politychna kultura XXI stolittia : trendy i vyklyky* (21<sup>st</sup> Century Political Culture: Trends and Challenges). *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa – Scientific Notes of the I. F. Kurasa Institute of Political and Ethnic Studies*, 6, 444–455 [in Ukrainian].
7. Rudakevych, O. (2012). *Politychna kultura yak ob'iekt doslidzhennia v umovakh natsionalnoho vidrodzhennia* (Political culture as an object of study in terms of national revival). *Politychnyi menedzhment – Political management*, 3, 127–135 [in Ukrainian].
8. Stehni, O. (2008). *Typy politychnoi kultury rehionalnykh spilnot Ukrainy* (Types of political culture of regional communities of Ukraine). *Visnyk Lvivskoho universytetu. Ser. Sotsiologhiia – Bulletin of the University of Lviv. Series Sociology*, 2, 32–56 [in Ukrainian].
9. Trebin, M. P. (2010). *Politychna kultura vladnoi elity Ukrainy v umovakh rozbudovy demokratychnoi pravovoi derzhavy* (The political culture of the ruling elite Ukraine in terms of building a democratic rule of law state). *Problemy ta perspektyvy formuvannia natsionalnoi humanitarno-tekhnichnoi elity: Zb. nauk. prats – Problems and prospects of formation of national humanitarian and technical elite: Collection of scientific works / Za red. L. L. Tovazhnianskoho, O. H. Romanovskoho*. Kharkiv: NTU «KhPI». Issue 26(30), 110–118 [in Ukrainian].
10. Tsymbalistyi, B. (1994). *Politychna kultura ukraïntsiv* (Political culture of Ukrainians). *Suchasnist / Modernity*, 4, 79–80 [in Ukrainian].
11. Almond, G. & Verba, S. (2014). *Grazhdanskaja kul'tura: politicheskie ustanovki i demokratija v pjati stranah* (Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Countries) / per. s angl. E. Gendelja. Moskva: Mysl' [in Russian].
12. Dittmer, L. (1977). *Political Culture and Political Symbolism: Toward a Theoretical Synthesis*. *World Politics*, 29(4), 552–583.
13. Ellis, R. (1993). *American Political Cultures*. New York: Oxford University Press.

14. Fuchs, D. (2007). The political culture paradigm. Dalton, R. J. & Hans-Dieter Klingemann, H.-D. (Eds.). *The Oxford Handbook of Political Behavior*. Oxford; New York: Oxford University Press. Retrieved from <https://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780199270125.001.0001/oxfordhb-9780199270125-c-009>.
15. Jackman, R. W. & Miller, R. A. (1996). The Poverty of Political Culture. *American Journal of Political Science*, 40(3), 697–716.
16. Lane, R. (1992). Political culture: residual category or general theory? *Comparative Political Studies*, 25(3), 362–387.
17. Lorenz, J. & Neumann, M. (2018). Opinion dynamics and collective decisions. *Advances in Complex Systems*, 21(06/07). Retrieved from <https://doi.org/10.1142/S0219525918020022>
18. Lustick, I. S. & Miodownik, D. (2019). When do institutions suddenly collapse? Zones of knowledge and the likelihood of political cascades. *Quality & Quantity*. Retrieved from <https://doi.org/10.1007/s11135-019-00883-9>
19. Maerz, S. F. & Schneider, C. Q. (2019). Comparing public communication in democracies and autocracies: automated text analyses of speeches by heads of government. *Quality & Quantity*. 2019. Retrieved from <https://doi.org/10.1007/s11135-019-00885-7>
20. Mishler, W. & Pollack, D. (2003). On culture, thick and thin: toward a neo-cultural synthesis. Pollack, D., Jacobs, J., Muller, O. & Pickel, G. (Eds.) *Political Culture in Post-Communist Europe: Attitudes in New Democracies*, pp. 237–256. Aldershot: Ashgate.
21. Pateman, C. (1971). Political culture, political structure and political change. *British Journal of Political Science*, 1(3), 291–305.
22. Pavlović, Z. & Todosijević, B. (2019). Global cultural zones the empirical way: value structure of cultural zones and their relationship with democracy and the communist past. *Quality & Quantity*. Retrieved from <https://doi.org/10.1007/s11135-019-00861-1>
23. Pyc, L. W. (1973). Culture and political science: problems in the evaluation of the concept of political culture. Schneider, L. & Bonjean, C. M. (Eds.). *The Idea of Culture in the Social Sciences*, pp. 65–76. Cambridge [Eng.]: University Press.
24. Reisinger, W. H. (1995). The renaissance of a rubric: political culture as concept and theory. *International Journal of Public Opinion Research*, 7(4), 328–352.
25. Rosenbaum, W. (1975). *Political Culture* (Basic Concepts in Political Science). New York: Praeger.
26. Takikawa, H. & Sakamoto, T. (2019). The moral – emotional foundations of political discourse: a comparative analysis of the speech records of the U. S. and the Japanese legislatures. *Quality & Quantity*. Retrieved from <https://doi.org/10.1007/s11135-019-00912-7>
27. Voinea, C. (2015). Political Culture and Covalent Bonding. A Conceptual Model of Political Culture Change. *European Quarterly of Political Attitudes and Mentalities*, 4(1). Retrieved from [https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract\\_id=2556161](https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2556161)
28. Welch, S. (2013). *The Theory of Political Culture*. Oxford: Oxford University Press.
29. Trebin, M. P. (Ed.) (2013). *Politolohiia* (Political science): pidruchnyk / M. P. Trebin, L. M. Herasina, I. O. Polishchuk ta in. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].

30. Aristotel' (1997). *Politika. Afinskaja politija (Politics. Athenian polity)*/ predisl. E. I. Temnova. Moskva: Mysl' [in Russian].
31. Trebin, M. P. (2012). Fenomen politychnoi kultury v polityko-pravovomu zhytti suspilstva (The phenomenon of political culture in the political and legal life of society). *Visnyk Natsionalnoi yurydychnoi akademii Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho. Seriya: Filozofia, filozofia prava, politolohiia, sotsiolohiia* – *Bulletin of the Yaroslav Mudryi National Law Academy of Ukraine. Series: Philosophy, Philosophy of Law, Political Science, Sociology*, 2(12), 151–165 [in Ukrainian].
32. Tucker, R. C. (1992). Sovietology and Russian History. *Post-Soviet Affairs*, 8(3), 175–196.
33. Semke, N. M. (2016). Osoblyvosti politychnoi kultury suchasnoi Ukrainy (Features of political culture of modern Ukraine). *Visnyk NTU «KhPI» – Bulletin of NTU «KhPI»*, 40(1212), 54–57 [in Ukrainian].
34. Melnyk, V. P. (Ed.) (2014). *Politolohiia: entsyklopedychnyi slovnyk (Political Science: Encyclopedic Dictionary)*/ [V. M. Denysenko, L. Ya. Uhryn, N. M. Khoma]. Lviv: LNU imeni Ivana Franka [in Ukrainian].
35. Shestopal, E. B. (2002). *Politicheskaja psihologija (Political psychology)*. Moskva: INFRA-M [in Russian].
36. Almond, G. A. (1956). Comparative Political System. *The Journal of Politics*, 18(3), 391–409.
37. Kavanagh, D. (1983). *Political Science and Political Behavior*. London; Boston: Allen & Unwin.
38. Heunks, F. & Hiksloops, F. (1995). Political culture 1960–1990. Moor de, R. (Ed.). *Values in Western Societies*. pp. 51–81. Tilburg: Tilburg University Press.

**Климова Галина Павловна**, доктор философских наук, профессор, профессор кафедры социологии и политологии Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого, Харьков, Украина

## **ФЕНОМЕН ПОЛИТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЙ ДИСКУРС**

*Статья посвящена анализу понятия «политическая культура». Рассматриваются теоретико-методологические подходы к определению сущности политической культуры. Дается сравнительный анализ концепций политической культуры отечественных и зарубежных ученых. Особое внимание уделяется исследованию типологии политической культуры. Автор подробно рассматривает типы политической культуры классиков политологического сообщества Г. Алмонда и С. Вербы, а также классификации В. Розенбаума, Е. Вятра и ряда других ученых.*

**Ключевые слова:** политическая культура, политическая ориентация, структура политической культуры, политическое сознание, политическое поведение, типология политической культуры, политический процесс.

**Klimova Galina Pavlovna**, Doctor of Philosophical Sciences, Professor,  
Professor of the Department of Sociology and Political Science, Yaroslav Mudryi  
National Law University, Kharkiv, Ukraine

## **THE PHENOMENON OF POLITICAL CULTURE: THEORETICAL AND METHODOLOGICAL DISCOURSE**

**Problem setting.** *The formation of the rule of law state and civil society in Ukraine is largely conditioned by the state of political culture, which emerges as an important component of the sociocultural image of the nation and at the same time as a structural element of the political system of the state, which determines the nature of the interaction between the state and citizens, the state and institutions of democracy.*

**Recent research and publications analysis.** *The study of political culture belongs to the sphere of scientific interests of Ukrainian and foreign scientists. Problems of studying political culture were addressed by such Ukrainian scientists as V. Bebyk, M. Golovaty, I. Gorodenko, M. Dmytrenko, I. Nagorna, V. Rebkalo, N. Repina, O. Rudakevich, O. Stehniy, M. Trebin, B. Tsymbalistyi and others. Important contributions to the theoretical development of political culture ideas have also been made by foreign scholars, including G. Almond, R. Jackman, L. Dittmer, R. Ellis, D. Fuchs, R. Lane, J. Lorenz, I. Lustick, S. Maerz, R. Miller, W. Mishler, M. Neumann, L. Pye, W. Rosenbaum, C. Schneider, R. Tucker, S. Verba, et al.*

**Paper objective.** *The purpose of the article is to study the nature and structure of political culture, to consider the features of its typology.*

**Paper main body.** *The concept of «political culture» as a subjective dimension of politics was introduced in to scientific circulation only in the XVIII century by German philosopher J. Herder and until the middle of the twentieth century it was view edrather at the level of world-view universalism rather than in its specific form and manifestations. Through the efforts of G. Almond, S. Verba, L. Pye, D. Kavanagh, and other researchers, the theoretical foundations for considering political culture were developed.*

*In the future, three major theoretical and methodological approaches to defining the essence of political culture have emerged in political science. The first of these, including the time of its appearance, is an orientation approach that, by its very nature, reduces political culture to the sphere of political consciousness (G. Almond, S. Verba, L. Pye, J. Powell, etc.). But it should be noted that representatives of the orientation approach to the consideration of political culture leave out of its content elements of political behavior that have been the subject of special analysis in the writings of a number of scholars (R. Tucker, E. Wind, D. Paul, etc.), who believe that along with the «samples» of political consciousness, political samples must necessarily include «samples» of political behavior. The third theoretical and methodological approach to the analysis of political culture is reflected in the works of such foreign scholars as I. Shapiro, P. Sharan, and others. In these works, political culture is interpreted as a way, style of political activity, as a system of behavioral values, peculiar «spiritual codes» of the behavior of individuals in the political sphere, which testify to the degree of free assimilation of the generally accepted norms and*

*traditions of public life, to the combination in their daily activities of standard and creative techniques for the exercise of their rights and responsibilities.*

*It should be noted that today the concept of political culture is increasingly enriched by the meanings derived from «culture» as a supernatural reality, which expresses the integrity of life manifestations of society. As a result, political culture acts as a political dimension of the cultural environment, as a characteristic of the consciousness and behavior of individuals and social groups, as an indicator of civilizational development. In this regard, political culture can be interpreted as part of a general culture and inheritance, including a historically formed set of political knowledge, values, behavior patterns of a social subject (individual, social group, society as a whole) and their implementation in a particular system political relations and political activity. Such an understanding of political culture allows us to distinguish it, according to N. Semke, into three main components: 1) regulatory element (political experience); 2) the value element (political consciousness); 3) behavioral element (models of political behavior).*

*Theoretical and methodological analysis of political culture requires consideration of the typology of this phenomenon. The most popular and scientific application was the classification of political cultures, proposed by G. Almond and S. Verba. The criterion for the typology of political cultures was the level of «frequency of different types of cognitive, emotional and evaluative orientations to the political system». On this basis, pure types of political cultures were distinguished: patriarchal, subordinate and participatory.*

**Conclusions of the research.** *Political culture characterizes the degree and quality of political consciousness and political participation of people in solving state and public affairs, as well as ideological worldview aspects of the spiritual life of society in a specific historical period of its development and existence.*

**Keywords:** *political culture, political orientation, structure of political culture, political consciousness, political behavior, typology of political culture, political process.*

